

Globala perspektiv på Historien om Sverige

HANNA HODACS*

Uppsala universitet

En bokklubb träffas regelbundet på det kafé jag frekventerar. Under våren har medlemmarna, förutom böcker, också avhandlat TV-serien *Historien om Sverige*. Överlag verkar den ha gått hem hos denna belästa grupp seniora damer, ”men det var för mycket om slaveri”, hörde jag en av dem säga.

Kommentaren reflekterar som jag ser det hur serien kompromissar mellan olika perspektiv som vi för enkelhetens skull kan kalla det nationella och det globala. Den förra har sina rötter i 1800-talet. Karaktäriserande drag hos det som har kommit att kallas den metodologiska nationalismen är särskiljandet, att man framhåller nationens unika natur och förbiser extern påverkan. I Sverige har denna form av historieskrivning varit kompatibel med en nordisk historia.¹ Det är knappast en slump att förlagan till *Historien om Sverige* är den danska serien *Historien om Danmark*. Globalhistoria låter sig inte sammanfattas på ett lättfattligt sätt. En gemensam nämnare för många som verkat inom fältet är att fästa blicken på processer vars orsak- och verkanförhållanden sträcker sig över olika territorier, eller omfattar andra än gängse periodiseringar. Ambitionen är inte sällan att utmana historieskrivningar som är eurocentriska och nationella.²

* Docent i historia, lektor i idéhistoria.

1. Stefan Eklöf Amirell, ”The end of methodological nationalism: The internationalization of historical research in Sweden since 2000”, *Scandinavian Journal of History* 47.4 (2022) s. 392–393.

2. För en aktuell problematiserande och sammanfattande diskussion om vad som kännetecknar globalhistoria se Francesca Trivellato, ”The Paradoxes of Global History”, *Cromohs-Cyber Review of Modern Historiography*, publicerad online 7 maj 2024 (<https://doi.org/10.36253/cromohs-15297>).

Det säger sig själv att globala perspektiv riskerar att inte komma till sin rätt i en tv-serie som så självklart stakar ut ett Sverige från istiden och framåt. Det blir påtagligt i flera sammanhang som handlar just om slaveri, ett tema som behandlas i avsnitt sex och åtta. Jonas M. Nordin och undertecknad är med som experter, våra uttalanden infogas i den mer övergripande berättelsen som Simon Berger återger. I avsnitt sex lyfts det svenska Afrikakompaniet fram, det presenteras som en del av samma expansiva politik som ledde till grundandet av Nya Sverige. Guld, socker, elfenben och slavar omnämns som viktiga handelsvaror, den triangel-liknande rörelsen som det första fartyget, utskickat av Louis de Geer, gör tecknas fram på en karta över Atlanten. Även om andelen förslavade människor som Sverige sålde var liten, summan 1 000 nämns, understryks det att Sverige var med i en grundläggande fas av handeln med förslavade människor.³ I avsnitt åtta står Saint-Barthélemy i förgrunden, sekvensen börjar med en referens till Gustav III:s utrikespolitik, och att Sverige nu fått ett fotfäste i Västindien, vid sidan om att ön blev en omlastningsplats för varor, inklusive förslavade människor. Övertagandet av fransk slavlagstiftning, *Code Noir*, omnämns. I samband med det understryks att ingen annan kategori svenska undersåtar var så utsatta som de människor som löd under denna lagstiftning.⁴

Allt detta är korrekt, eller i alla fall högst troligt, men viktiga globala kontexter som skulle kunna begripliggöra slavhandeln och slaveri lyfts inte fram, som att orsaken till den växande transatlantiska slavhandeln återfinns i nya produktionsformer som tillsammans med brist på arbetskraft skapade ett enormt behov av slavar. Inte heller görs en koppling mellan den atlantiska plantageekonomin och de förändrade konsumtionsvanor som diskuteras i avsnitt åtta. Ta det slavproducerade kaffet som exempel. Dess marknadsandelar växer till sig under 1700-talet i och med etablerandet av kaffeplantager i Västindien. Under 1800-talet kom slavproducerat brasilianskt kaffe helt att dominera världsmarknaden.⁵ Vad vi ser här är den metodologiska nationalismen in action. Historien styckas upp i sekvenser och perspektiv som inte ger rättvisa åt de mer

3. Patrick Bratt & Björn Wahren, "Historien om Sverige: Stormakten Sverige, 1660–1658", säsong 2, avs. 6, 14 januari 2024, Sveriges Television.

4. Patrick Bratt & Björn Wahren, "Historien om Sverige: "Nya tider, år 1719–1810", säsong 2, avs. 8, 28 januari 2024, Sveriges Television.

5. Kenneth Pomeranz och Steven Topik, *The World that Trade Created: Society, Culture, and the World Economy* (New York 2006).

övergripande globala processernas orsak-verkan-sammanhang. Inte heller tillåts dessa processer problematisera studieobjektets förmenta enhetlighet och integritet. Om vi håller oss till 1700-talet, ta till exempel Saint-Barthélemy; dess stora konkurrensfördelar gav möjligheten att erbjuda svensk neutral flagga åt andra nationer, inte minst under de krigstäta revolutionsåren under slutet på 1700- och början på 1800-talet.⁶ Ett annat exempel är Svenska ostindiska kompaniet, det initierades av ett transnationellt nätverk av finansiärer som opererade inom de legala gråzoner som den lukrativa Asienhandeln gav upphov till i Europa och Asien.⁷ Vad som var svenskt var förhandlingsbart, avgiftsbelagt och understundom högst lukrativt i den porösa värld som 1700-talets globala handel skapade.

Globalhistoria behöver naturligtvis inte bara handla om stora processer som spänner över flera århundranden eller utgå ifrån ett problematiserande av nationalstaten. Det går till exempel även att arbeta mikrohistoriskt eller med materiell kultur.⁸ Jag skulle vilja hävda att filmmediet har potentialen att förmedla en förståelse av historia som emanerar ur just sådana perspektiv. Med en känslighet för detaljer i scenografi, ljud- och ljussättning kan historien dramatiseras och materialiseras inför oss, personer och ting får träda fram, inklusive representanter för socialt underordnade grupper. Ta kaffet som serveras Niclas Sahlgren, direktören för Svenska ostindiska kompaniet, och det efterföljande klippet med pigan som lyfter på locket på kaffekannan, och sedan ler för sig själv. Det illustrerar hur vi kan tänka oss att konsumtionsvanor spred sig, genom överblivna kaffeskvättar och den omkokningsbara sumpen.⁹ Att exotiska varor blev en del av det ständsifrågasättande som inleds under 1700-talets är också något som lyfts i avsnitt åtta.

Det är i sammanhanget värt att notera att inga dramatiserade iscensättningar används då slaveriets historia berättas, detta trots att ny

6. Victor Wilson, "Contraband Trade under Swedish Colours: St. Barthélemy's Moment in the Sun, 1793–1815", *Itinerario* 43:2 (2019); Leos Müller, *Sveriges första globala århundrade* (Stockholm 2018).

7. Meike von Bescius, *Private Enterprise and the China Trade; Merchants and Markets in Europe, 1700–1750* (Leiden 2022).

8. John-Paul A. Ghobrial, "Introduction: Seeing the world like a microhistorian", *Past & Present* 242, Supplement 14 (2019); Anne Gerritsen & Giorgio Riello (red.), *The global lives of things: The material culture of connections in the early modern world* (London & New York 2015).

9. För mer om det, se Anna Knutsson & Hanna Hodacs, "When coffee was banned: Strategies of labour and leisure among Stockholm's poor women, 1794–1796 and 1799–1802", *Scandinavian Economic History Review* 71:2 (2023).

forskning har börjat kartlägga de förslavade människornas vardag på Saint-Barthélemy i mer detalj.¹⁰ Vid ett tillfälle i avsnitt sex uppmuntras tittaren själv föreställa sig hur tätt tillfångatagna afrikaner förvarades i ett filmklipp från slavfortet i Ghana men i övrigt används framförallt historiskt bildmaterial som kartor, både här och i avsnitt åtta.¹¹ Vi kan jämföra det med det grafiska våldet i avsnitt åtta då en av dalaupprorets deltagare straffas offentligt. Ljudet av piskan, de diagonala blodröda streck som korsar varandra på hans rygg, kolven som stöts mot ansiktet, och åskådarnas reaktioner inskräpper utsattheten. Tidigare klipp har visat samma man i sin hemmiljö där han tillverkar en spikklubba. Senare klipp visar hur han kommer hem, tilltygad, huvudbonadlös, förödmjukad.¹² Varför slaveriets våld inte iscensätts i Historien om Sverige är svårt att säga. Det kanske fanns en viss rädsla för att förhålla sig till den högst politiserade diskussionen som nu för tiden kringgärdar det atlantiska slaveriets historia.¹³ Som del i en rasistisk ordning och social underordning var den kanske för komplex att återge på ett meningsfullt sätt utan mer kontext? Dalaupproret får ta förhållandevis stor plats i det åttonde avsnittet, och här bäddas våldet in i en bredare svensk politisk historia med ett tydligt underifrånperspektiv och på ett sätt som jag tycker bidrar till att göra just det avsnittet sevärt.

Vad som ges utrymme i en framställning reflekterar naturligtvis även didaktiska ställningstaganden. Alla som har undervisat historia på grundnivå eller deltagit i olika populärhistoriska sammanhang är familjära med problematiken; vilka förkunskaper ska jag förutsätta hos studenter, åhörare och läsare? Det är först när man vet det som det är möjligt att utmana och problematisera, att bjuda in till diskussioner om vad historia är – att det är ett ämne i ständig förändring, allt eftersom nya forskningsresultat och nya frågor och förklaringar lanseras med anspråk på att ge perspektiv på fenomen och förändringar. Historien om

10. Fredrik Thomasson, *Svarta St Barthélemy: Människoöden i en svensk koloni 1785–1847* (Stockholm 2022).

11. Bratt & Wahren, "Stormakten Sverige", 1660–1658", 2024.

12. Bratt & Wahren, Historien om Sverige: "Nya tider, år 1719–1810", 2024.

13. För diskussioner och översikter om historiebruk och slaveriets historia i USA, Storbritannien, Danmark och Sverige, se Woody Holton, "Chilling Affects: The Far Right Takes Aim at Black History", *The American Historical Review*, 129:1 (2024); David Olusoga, "Historians have become soft targets in the culture wars", *New Statesman*, 8 (2021); Gunvor Simonsen, "History and Public Debates about Racial Slavery in Denmark" och Holger Weiss, "The Cultural Heritage of Slavery in the Nordic Countries", båda i Stephan Conermann *et al.* (red.), *Cultural Heritage and Slavery: Perspectives from Europe* (Berlin & Boston 2023).

Sverige och det stora genomslag som serien fått ger kanske oss historiker en möjlighet att göra just det, men också diskutera kompromissandets pris. I det här fallet, att vissa fenomen som exempelvis slaveri är svårt för att inte säga omöjligt att göra rättvisa om nationalstaten utgör ramverket för berättelsen.